

INGLIZ VA O'ZBEK MADANIYATLARIDA "MEHMONDO'STLIK" NING SEMIOTIK TAVSIFI.

Sanakulova Maftuna Qaxramon qizi

Navoiy davlat pedagogika instituti
magistranti

e-mail:mizrobovamaftuna@mail.ru

ANNOTATSIYA

Mehmondo'stlik lingvistik-madaniy tushuncha sifatida turli xil semiotik (emblematic, allegorik va ramziy) belgilarga ega. Emblematic xususiyatlar kommunikativ va og'zaki tavsifga asoslanib, tillarning leksikasida xulq-atvorning namoyon bo'lishi xususiyatlari, allegorik xususiyatlar – ko'rib chiqilayotgan tillarda ushbu hodisaning xorijiy ma'nosi, ramziy xususiyatlar - ushbu hodisani ko'rib chiqilayotgan lingvokulturalarda badiiy tushunishni tavsiflash xususiyatlari.

***Kalit so'zlar.** Emblematic, lingvistik-madaniy semiotic, allegorik, kommunikativ, xulq-atvor, lingvokultura.*

SEMIOTIC DESCRIPTION OF "HOSPITALITY" IN ENGLISH AND UZBEK CULTURES.

ABSTRACT

Hospitality as a linguistic-cultural concept has various semiotic (emblematic, allegorical and symbolic) signs. Emblematic features are based on communicative and verbal description, features of the manifestation of behavior in the lexicon of languages, allegorical features - the foreign meaning of this phenomenon in the languages under consideration, symbolic features - features describing the artistic understanding of this phenomenon in the linguistic cultures under consideration .

***Key words.** Emblematic, linguistic-cultural semiotic, allegorical, communicative, behavioral, linguoculture.*

KIRISH

Hozirgi zamon tilshunosligida lingvomadaniy va konseptual yo'nalishlar universal va milliy o'ziga xos qirralarni aniqlash va ochib berish nuqtai nazaridan dolzarblik kasb etmoqda. Ko'plab taniqli tilshunoslarning fikriga ko'ra, konsept olam manzarasining bir bo'lagi, butun lingvistik jamoaning qadr-qiyamat tushunchalarini aks ettiradi, madaniyatni yaratadi va undan paydo bo'ladi. Til xalqning madaniyati va milliy mentalitetini o'zida aks ettiradi. Mentalitet birliklari esa madaniy va milliy

konseptlar orqali anglashiladi.¹ O‘zbek xalqi mentalitetiga xos ham madaniy, ham milliy konseptlardan biri bo‘lgan “mehmondo‘stlik” ingliz millatida ham qadri bo‘lib, ushbu tushuncha ikki xalq o‘rtasidagi “universal konsept” hisoblanadi. Mehmondo‘stlik tushunchasini konsept sifatida o‘rganilishiga sabab u bevosita xalq madaniyati, uning urf–odatlari, qadriyatlarini bilan bog‘likligidir. Madaniyat qanchalik chuqur bo‘lsa u tilda shunchalik chuqur iz qoldiradi. Ana shu “izlar” tilning leksik qatlamidagi so‘z va so‘z birikmalari, maqol, matal, hikmatli so‘zlar, iboralarida namoyon bo‘ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mehmondo‘stlik tushunchasini konsept sifatida o‘rganilishiga sabab u bevosita xalq madaniyati, uning urf–odatlari, qadriyatlarini bilan bog‘likligidir. Madaniyat qanchalik chuqur bo‘lsa u tilda shunchalik chuqur iz qoldiradi. Ana shu “izlar” tilning leksik qatlamidagi so‘z va so‘z birikmalari, maqol, matal, hikmatli so‘zlar, iboralarida namoyon bo‘ladi.

Tahlil ingliz va o‘zbek yozuvchilarining roman janridagi asarlaridan yig‘ilgan misollar asosida olib borildi. *Abdulla Qodiriyning ”O‘tgan kunlar”* va *Sharlotta Brontening “Jane Eyre”* hamda *Somerset Maugxamning “The moon and sixpence”* nomli romanlaridan yig‘ilgan misollar orqali “mehmondo‘stlik” konseptning til sur‘atida qanday namoyon bo‘lishi tahlil qilindi.

- 1) Mehmondo‘stlik milliy muhitida qo‘llanuvchi leksik birliklar
- 2) Mehmondo‘stlik ishtirokchilari o‘rtasidagi munosabatning muvofiqligini ifodalovchi leksik birliklar
- 3) Mehmon va mezbongi tasvirlovchi leksik birliklar
- 4) Mehmonni kutib olish va ular bilan xayrlashish odatlari
- 5) Mehmonxonaning tasvirlanishi.

Birinchi xususiyatga kelsak, noyob leksemalar va iboralar milliy tilda ishlatiladigan mehmondo‘stlik janridagi so‘zlarni anglatib, boshqa til tizimlarida semantik o‘xshashlikka ega emas. Ruzmetova N.B. taklif etgan klassifikatsiyaga asosan esa ushbu leksemalar mehmondo‘stlik milliy muhitida qo‘llanuvchi leksik birliklar sirasiga kiradi. Bunday leksemalar mezbongning mehmonga bo‘lgan munosabatini ham bildirib, o‘zbek tilida quyidagi noyob leksemalar aniqlandi:²

- *Ulug‘lab qarshilash;*
- *Yuqoridan joy ko‘rsatish;*
- *Tancha* (oyoqlarni isitish uchun pastki tomonda ko‘mir yoqiladigan stol)

¹ Kibrik A. YE. Modelirovaniye yazykovoy deyatelnosti v intellektualnykh sistemax. – M., 1987. (280 s.) – S.

² Qodiriy A. ”O‘tgan kunlar” roman. T. : Sharq, 2009. 400 b.

NATIJARLAR

O'zbek tilida «mehmondo'stlik» tushunchasi - shaxsning, shuningdek oilaning, odamlar guruhining yoki butun bir xalqni o'z uyida mehmon qilishni anglatadi. Mehmon kutish stereotip sifatida ingliz va o'zbek halqlarining oilaviy an'analarida o'z ifodasini topgan. Maqollar va idiomalarni tahlil qilib aytish mumkinki, o'zbeklarda mehmonni fahr va hursandchilik bilan kutib olish qoidasi borligini sezish mumkin. Masalan, *Ochiq chehra bilan; Hush ko'rdik* idiomalari va «*ochiq yuz – ne'matdan yahshi*»; «*Oshing oz bo'lsa ham, fe'ling soz bo'lsin*». Mehmonni kutib olish o'zbek madaniyati uni uyning eng yahshi joyiga o'tkazish bilan ham belgilanadi. Mehmonni ranjitib qo'ymaslik uchun, uni qulay, toza, chiroyli joyga o'tkazish maqsadida mezbon shoshib qoladi. Odatda mehmon uyning «to'ri» siga taklif qilinadi, bu mezbonni mehmonga ko'rsagan hurmati deb tushuniladi. Bularning barchasi mehmondo'stlikning emblematik xususiyatlariga kiradi.

Ingliz tilida «*hospitable / hospitality*» tushunchasining nominativ ma'nosi bu begonalarga, mehmonlarga xayrixoh, do'stona munosabatda ifodalanadi: «*They said we should stay another night, but I didn't want to take advantage of their hospitality*». «*Hospitable*» tushunchasining metaforik ma'nosi to'g'ridan-to'g'ri, fikrlar va harakatlarning ochiqligini umumiy ma'no bilan belgilashdan iborat: «*open to suggestions*», «*receptive, open, ready or willing favourably, receptive to the proposals*»: «*hospitable to new ideas*»³

Ushbu lingvokulturalarda «mehmondo'stlik» konsepsiyasining emblematik belgisi bu turli xil gastronomik belgilardan foydalanishdir. Shunday qilib, «choy» dominant mehmonga taklif qilishning emblematik formulasi hisoblanadi. O'zbeklarda «choyga marhamat», «keling choy ichamiz», «bir piyola choy ustida», inglizlarda «come and have some tea», «Will you come to tea tomorrow?» kabi etiket ifodalar tushunchalari mavjud. Choy marosimi mehmondo'stlikning elementi sifatida hayotda muhim o'rin tutadi. Va choy tayyorlash va uni mehmonlarga ulashish mezbonning mutlaq vakolati hisoblanadi. O'zbek madaniyatida mehmonga tortishdan oldin, issiq choy idishda 3 marta chayqatiladi va to'rtinchi marta toza piyolada mehmonga uzatiladi. Bunga ajablanmaslik kerak. Birinchidan, buning natijasida choy yanada mazaliroq bo'ladi, mehmonga choy quyilgan toza idish esa chuqur hurmat va munosabatlar pokligining belgisidir.⁴

O'zbek va ingliz tilshunosliklarida «choy» tushunchasi iliqlik hissi bilan bog'liq bo'lgan oilaviy va do'stona uchrashuvlar, tinchlik va tartib ramzidir. «*Tea over and*

³ Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford: Russian Language Oxford University, 2007

⁴ Ундрицова М.В. Глютогонический дискурс: лингвокультурологические, когнитивно-прагматические и переводические аспекты. Дисс.канд. филол. наук. – М.: 2015 – С. 13

the tray removed, she again summoned us to the fire; we sat one on each side of her, and now a conversation followed between her and Helen, which it was indeed a privilege to be admitted to hear».

O'zbek tilshunosligida mehmondo'stlikning allegorik belgisi *non* va *to'kin dasturxon yozish, rizq va baraka* hamda *osh tayyorlash jarayoni* bilan ifodalanadi. Mehmon kim bo'lishidan qat'iy nazar unga albatta choy va non taklif qilinadi. O'zbek millati mehmonning kelishini rizq va baraka bilan bog'lashi quyidagi misollarda ifodalanadi: «Mehmon kelsa eshikdan rizqi kelar teshikdan», «Mehmon kelgan uydan baraka arimaydi», «Mehmon kelgan uyning chirog'i ravshan yonadi». «Odat bo'yicha o'zbekning xonadoniga kelgan kishi (tanishmi yoki notanishmi) dasturxonga, bir piyola choyga yoki non-tuz totishga taklif qilinadi.

Ingliz tilida «mehmondo'stlik»ning semantik maydonida inglizlarning milliy xarakterining o'ziga xos xususiyatlari kamroq ifodalangan (ularning his-tuyg'ulari va harakatlarini boshqarish). S. G. Ter-Minasovning fikricha, «ingliz idiomatikasida mehmondo'stlik ijtimoiy ahamiyatga ega xususiyat sifatida umuman ijobiy yoki salbiy tarzda taqdim etilmaydi». Biroq, uning ingliz tilshunosligidagi semantikasi «uy» konsepti va uning tarkibiy qismlari orqali tushuniladi, masalan:«*make yourself at home*», «*make smb free of one's house*», «*keep open doors*».⁵

XULOSA

Mehmondo'stlik lingvistik-madaniy tushuncha sifatida turli xil semiotik (emblematik, allegorik va ramziy) belgilarga ega bo'lib, solishtirilayotgan lingvokulturalarda «mehmondo'stlik» konsepsiyasining emblematik belgisi bu turli xil gastronomik belgilardan foydalanishdir. Idioetnik belgilar - semiotik belgilarga aloqa sohasini, tonalligini va mos yozuvlar tasnifini tavsiflovchi belgilar kiradi. Ingliz madaniyatida aloqalar, maqom bilan bog'liq odob-axloq qoidalariga qat'iy rioya qilish kabi ramziy shakllar ko'proq ustunlik qilsa, o'zbek madaniyatida muloqotning taqdimot modeli ustunlik qilib, mehmondo'stlik qoidalari odatdagi muhit me'yorlariga mos keladi: mehmon o'z xohishiga ko'ra qachon kelish va ketishi, va tashrif sababini tushuntirmaslik huquqiga ega. Mehmondo'stlikning allegorik belgisiga to'xtaladigan bo'lsak, o'zbeklarda u «choy» va «to'kin dasturxon yozish» tushunchalari bilan ifodalansa, ingliz tilshunosligida «uy» konsepti va uning tarkibiy qismlari orqali tushuniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Кибрик А.Ю. Моделирование языковой деятельности в интеллектуальных системах мах. – М., 1987. (280 с.)

2. Qodiriy A. "O'tgan kunlar" roman. T: Sharq, 2009. 400 b.
3. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford: Russian Language Oxford University, 2007
4. Ундрицова М.В. Глюттонический дискурс: лингвокультурологические, когнитивно-прагматические и переводческие аспекты. Дисс.канд. филол. наук. – М.: 2015 – С. 13
5. Тер-Минасова С.Т. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово / Слово, 2000. – 624 с.